

Aseettomasta vastarinnasta kansalaisvastarintaan?



Kuva: Merja Korpela,
Puolustusvoiman tutkimuslaitos

MIKA HYYTIÄINEN

Artikkeli pohtii, miten tyypillisesti vallatun maan väestön harjoittama aseeton vastarinta sopisi vasteeksi nykyiselle rajat ylittävälle hybridisodankäynnille löytäen siitä useita lupaavia mahdollisuuksia. Pitäisikö vuoden 1971 parlamentaarinen päätös vihdoinkin toimeenpanna Suomessa?

[Takaisin sisällysluetteloon.](#)

Kirjoitus on julkaistu teoksessa

[Puolustuskannalla – yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta](#)

Teemu Tallberg, Anni Ojajärvi ja Tiia Laukkanen (toim.)

2017, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura,

julkaisuja 197, verkkojulkaisuja 122,

sarja: Kenttä.



Aseettomasta vastarinnasta kansalaisvastarintaan?

Mika Hyttiäinen

JOHDANTO

Kiinnostuin aseettomasta vastarinnasta kesällä 2015, kun kuulin Liettuan päätöksestä ottaa kansalaisvastarinta osaksi maanpuolustustaan. Vaikka olen ollut kolme vuosikymmentä sotilaana, käynyt kaikki sotakoulut ja maanpuolustuskurssin sekä palvellut vuodesta 2012 sotilasprofessorina, aihe oli minulle täysin uusi. Hämmästykseni löysin tiedon, että vastaavaa ratkaisua pohdittiin 1970-luvun vaihteen Suomessa ja että sitä suositteli myös eduskunta.

Päätutkimuskohteeni on tällä hetkellä hybridisodankäynti¹, jonka ”taistelumaaston” muodostavat mielestäni kohdemaan kansalaiset. Olen nostanut idean kansalaisten mobilisoimisesta yhden termin taakse esiin lukuisissa esityksissä erilaisille yleisöille kesästä 2015 lähtien: valtakunnallisilla ja alueellisilla maanpuolustuskursseilla, kuntatutkimusseminaarissa, reserviläisesitelmässä, väestönsuojelun päivillä ja turvallisuuskahvilassa². Ajatusta kansalaisvastarinnasta vastineena hybridisodankäynnille ei ole tyrmätty muttei myöskään tuettu. Aihe kietoutuu keskusteluun resilienssistä.

Artikkeli on kirjoitettu taktiikan näkökulmasta, toimintaperiaatteena, ilman arvottamista hyvään tai pahaan ja ilman turvallisuuspoliittista pohdintaa. Merkittävä osa aseettoman vastarinnan ideologiasta on kirjoitettu vaihtoehdoksi sotilaalliselle puolustukselle, mutta katson näitä vaihtoehtoja alusta saakka yhdessä. Käsittelen otsikon kysymystä pragmaattisesti soveltaen, ja päädyn termiin kansalaisvastarinta, jonka sisältöön palaan

1 Määrittelen termin tarkemmin artikkelin puolivälissä, kun aloitan analyysini. Hybridisodankäynnillä tarkoitan yhdistelmää muun muassa perinteisiä sotilaallisia keinoja, informaatio-, talous- ja kybervaikuttamista, kohdemaan ristiriitojen syventämistä aina terrorismiin ja sisällissotaan saakka sekä diplomatiaa.

2 Nämä tilaisuudet on koottu lähdeluettelossa alaotsikon ”esitelmät” alle.

artikkelin lopussa. Tutkimuskysymyksenä on: miten kansalaisvastarinta sopisi hybridisodan yhdeksi puolustusvälineeksi? Artikkelini on siis ideapaperi ja jatkotutkimuskysymysten asettaja.

Tarkastelen ensin lyhyesti aseettoman vastarinnan teoriaa. Kuvaan sitten Suomessa viisikymmentä vuotta sitten käydyin keskustelun ja aiheeseen liittyvät tutkimukset, minkä jälkeen kerron asian uusimmasta ilmentymästä Liettuassa. Tämän jälkeen nostan esiin nykyisestä hybridisodankäynnistä kansalasiin kohdentuvat uhat, ja lopuksi pohdin, miten ennalta järjestetyllä ja valmistellulla kansalaisvastarinnalla voisi näihin uhkiiin vastata.

Artikkeli on rakennettu muutaman päälähteen varaan. Aseettoman vastarinnan teoria on Gene Sharpin 1970-luvun alussa esittämä. Suomalainen osuus perustuu pääosin Matti Lappalaisen virkaraporttiin ja laajaan artikkeliin, Heikki Kauston Sotakorkeakoulun diplomityöhön (1973) ja Pertti Joenniemen kokonaisanalyysiin (1982). Liettuua käsittelevän yleisesikuntaupseerikurssin kehittämisharjoitusryhmätyön (2015) ja muutaman valitun kommentaarin sekä kansalaisille annetun ohjeen kautta. Hybridisodankäynnin kuvaus ja arviot ovat pääosin omiani, mutta käytän kehyksenä Naton mallia (2015).

Eniten itseäni on huolestuttanut tätä artikkelia kirjoittaessani se, että olisin väärä henkilö nostamaan asian esiin. Jo vuonna 1971 Suomessakin päädyttiin siihen, ettei asia kuulu sotilaiden suunniteltavaksi saati johdettavaksi. Jo pelkkä keskustelu siviilivastarinnan kytkemisestä aseelliseen on ollut kuuma kysymys Mahatma Gandhin ajoista saakka. Riskistä huolimatta pyrin tällä artikkelilla nostamaan asian keskusteluun ja luovutan teeman ilomielin eteenpäin.

SIVIILIVASTARINNAN SOVELTAMISEN TEORIAA

Käytän tässä artikkelissa termiä aseeton vastarinta yleiskäsitteenä ja sen järjestäytyneestä muodosta käsitettä siviilivastarinta³. Artikkelin lopussa

3 Ks. Joenniemi 1982. Vaikka 1970-luvulla termi oli vasemmiston ja Sadankomitean käyttämä ja sisälsi myös yhteiskunnallisen taistelun piirteitä, viittaa termillä suorittajaan erotuksena virallisesta aseellisesta taistelijasta. Termin suomenkielinen käyttö vaihtelee eri teoksissa.



käsitteenä on kansalaisvastarinta, jossa kansa(kunta) nousee hyökkääjää vastaan.

Aseettoman vastarinnan erilaiset muodot ovat kuuluneet resurssiltaan ja aseiltaan alivoimaisen osapuolen keinoihin jo kauan. Tunnetuimmat onnistuneet esimerkit ovat Intian vapaustaistelu – Mahatma Gandhia pidetään alan guruna – ja Puolan solidaarisuusliike. Toisen maailmansodan vastarintaliikkeet Hollannissa, Tanskassa ja Norjassa perustuivat paljolti siviilivastarintaan. Osin Unkarissa (1956) ja varsinkin Tšekkoslovakiassa (1968) siviilivastarinnan välineitä käytettiin miehittäjän sotavoimaa vastaan.

Siviilivastarinnan klassikko on Gene Sharpin ohjesääntömainen *The Politics of Nonviolent Action* (1973). Kolmen kirjan kokonaisuus sisältää kuvauksen aseettoman vastarinnan perusteista, laajan historia-analyysin, kuvauksen 198 eri metodista, soveltamisen strategian ja taktiikan sekä perustan vaikutusten arvioinnille. Sharp esittää tavoitteekseen kirjoittaa samalla analyttisyydellä kuin sotilasohjesäännöt. Kirja on kokonaisvaltainen kuvaus aseettomasta vastarinnasta vaihtoehtona, ei sotilaallisten toimintojen lisänä. Sharp kuvailee taktisin termein siviilivastarintaa ja vertailee sitä aseelliseen vastarintaan nostaten esiin seitsemän tekijää⁴:

(1) Epäsuoran strategian käyttö. Siviilivastarinta on äärimäinen esimerkki Liddell Hartin esittämästä sotilasstrategiasta (ks. esim. Liddell Hart 1941). Päävaikutuskanava on psykologinen, mikä soveltuu hyvin nykyajan informaatiotosodankäynnin ajatteluun. Sharpin käyttämä termi on Jiu-Jiutsu, jossa voima tulee vastustajalta ja voitto saavutetaan suunnatamalla se toisin, mikä kuvaa hyvin aseettoman vastarinnan ajatusta.

(2) Psykologiset elementit. Sun Tsun ajatus ”voittaa sota taistelutta” luo tälle ajatukselle pohjan. Yllätyksen elementti ei ole aseettomassa vastarinnassa vastaava kuin aseellisessa. Tilalla on ennemminkin vastatoimien epäsymmetrisyys ja kestävyys toimien toteutuksessa, vastakohtaisuus vastustajan kanssa.

(3) Maantieteelliset ja psyykkiset elementit. Fyysisellä paikalla ja sen hallinnalla ei ole aseettomassa taistelussa merkitystä, vaan kyse on pikemminkin mielistä käytävästä taistelusta. Joillakin symbolisilla rakennuksilla tai paikoilla voi toki aseettomassakin taistelussa olla merkitystä⁵.

4 Sharp 1973. Tulkinnat ovat kirjoittajan nykyaikaan tuoden.

5 Esimerkkeinä voi mainita vaikka Jerusalemin itkumuurin ja sen merkityksen juutalaisyhteisölle.

(4) Ajoitus. Oikealla ajoituksella ja tekojen ajallisella järjestyksellä voi olla aseettomassa taistelussa yhtä tärkeä merkitys kuin aseellisessa. Vaikka kirja ei asiaa systemaattisesti käsittelekään, aikautus suhteessa aseellisiin keinoihin on tärkeää. Nykyisin käytettävä termi on vaikutusperustaisuus.

(5) Voimasuhteet. Toimissa kuten lakoissa tai mielenosoituksissa, määrällä on suuri merkitys. Toisaalta symbolilla tai tekstillä voi olla valtava merkitys. Aseettomassa taistelussa ”strategisen korpraalin⁶” merkitys on suuri.

(6) Painopiste, voimien vaikutuksen keskittäminen. Käsite pätee myös aseettomassa taistelussa. Kokonaisuus muodostuu osavoitoista, jotka yhdistetään operaatioksi. Samaan tavoitteeseen tulee pyrkiä useilla keinoilla. Vastustajan heikkoudet on tunnettava, samoin omat vahvuudet.

(7) Aloite. Käsite oli keskeinen jo Gandhin ajattelussa. Aloite on pyrittävä tempaamaan ja pitämään sitten hallussa valitsemalla sellaisia toimintalinjoja, joilla on useita vaihtoehtoisia toteutustapoja pakottamaan vastustaja jatkuvaan epävarmuuteen ja mahdollistamaan ”oma liike ohi katkottujen linjojen”.

Uudemmissa tutkimuksista Caplanin (1994) kokonaisuus⁷ on luonteeltaan laaja kirjallisuuskatsaus aiheeseen. Joissakin uudemmissa tutkimuksissa⁸ väitetään laajan esimerkkiaineiston perusteella siviilivastarinnan olevan kaksin verroin tehokkaampaa kuin aseellisen suhteessa asetettuihin tavoitteisiin. Väitettä on erittäin vaikeaa todentaa vertailukelpoisesti mitaten.

6 Strategisella korpraalilla on kriisinhallintatehtävissä alettu kuvata yksittäisen sotilaan toimia, jotka informaatioympäristössä saattavat kumuloitua poliittis-strategiseksi kysymyksiksi. Kuuluisimpia esimerkkejä ovat vartijoiden Yhdysvaltojen Irakin sotilasvankilasta vankien nöyryyttämisestä ottamat kuvat, jotka vaikuttivat laajasti vuodettuaan nettiin.

7 Caplan (1994) tunnustaa olevansa Sharpin ”jälkeläinen”, ja hän käsittelee paljon em. perusteesta. Tieteellinen keskustelu asiasta on käynnistymässä uudelleen, mutta Tšekkoslovakian kaltaisia ”voittoja” on viimeksi ollut lähinnä Neuvostoliiton hajoessa Baltiassa: Georgian sota, Krim ja Ukraina eivät sisältäneet siviilivastarintaa vaan pikemminkin väestön, joka oli pääosaltaan ”hyökkääjälle” myötämielinen, eikä Tsetseniasta ole laajempia havaintoja siviilivastarinnan käytöstä kummassakaan sodista. Myöskään länttä vastaan siviilivastarintaa ei mainittavasti ole käytetty (Kosovossa, Irakissa, Afganistanissa, Libyassa), vaikkakin osassa maista on ollut oppositio, jota on tuettu ja joka on sitten nostettu valtaan, usein kiistanalaisin tuloksin.

8 Ks. esimerkiksi Chenoveth & Stefan 2012. Artikkelit ovat tyypillisesti vahvan ideologisia.



SUOMALAISTA KESKUSTELUA ASEETTOMASTA VASTARINNASTA

Suomen ensimmäiset kokemukset aseettomasta vastarinnasta ovat autonomin ajan sortokausilta. Sotien aikana metodeja ei tarvittu, koska siviilit evakuoitiin, eikä heitä siten jäänyt vihollisen valtaamille alueille. Vilkkain keskustelu asiasta käytiin kylmän sodan keskellä 1970-luvun vaihteessa.

Keskustelu Suomessa ponnahti käyntiin Tšekkoslovakian kriisistä (1968), jota arvioitiin nopeasti siviilivastarinnan näkökannalta. Presidentti Kekkoselle toimitetuissa välittömissä tiedusteluraporteissa⁹ jo tiedettiin, että Tšekkoslovakian hallitus kielsi armeijaa avaamasta tulta miehittäjiä vastaan, ja vain niin sanottuun laillisuuteen perustuva passiivinen vastarinta oli sallittua. Erona Unkarin tapahtumiin (1956) miehittäjän joukot myös pyrkivät käyttämään mahdollisimman vähän väkivaltaa pyrkien päämääriinsä lähinnä diplomatian ja väkivallan uhan avulla. Lisäksi Neuvostoliitossa jo kiinnitettiin huomiota maailman yleiseen mielipiteeseen todennäköisesti Unkarin oppien perusteella, olihan miehitysjoukoissa myös muiden Varsovan liiton maiden joukkoja.

Tarkemmassa analyysissä vastarinnan runkona oli ”vapaiden radioasemien verkosto” ja voimakas tiedotustoiminta, jonka avulla esimerkiksi Prahan katukyltit poistettiin tunnissa miehittäjän toiminnan vaikeuttamiseksi. Anekdootina mainittakoon, että radioasemaverkosto oli perustettu vain muutamaa vuotta aiemmin Neuvostoliiton toimesta ja lännen hyökkäyksen varalta rungoksi juuri siviilivastarinnalle miehitystilanteessa.¹⁰

Kriisin jälkeen Suomessa innostuttiin aseettoman vastarinnan ajatuksesta, ja Sadankomitea otti sen toimintaohjelmaansa. Muun muassa majuri Aimo Pajunen keskusteli rauhanliikkeen edustajien kanssa julkisuudessa vastustaen aseetonta ratkaisua ainoana varautumiskeinona, mutta tunnustaen myös sen arvon: ”passiivista vastarintaa tarvitaan, jos esimerkiksi jokin osa maata puolustustoimenpiteistä huolimatta joutuu miehiteteksi [...] tällöin väkivaltaton vastarinta ilmentää samaa puolus-

9 Ks. PETiedos (1968) katsaukset Tšekkoslovakian tapahtumiin hyvin nopeasti tapahtumien jälkeen, Kekkoson arkisto.

10 Ks. PETiedos 1969, s. 32–33 kuvausta aiheesta ”aseeton vastarinta” ja s. 49–52 johdopäätelmät aiheesta ”aseeton puolustus” kattaan yli 10 % koko raportista.

tustahtoa [...] tässä on kyse kokonaan eri asiasta, joka ei mitenkään ole ristiriidassa ulkopoliittisen linjamme kanssa.”¹¹

Yleisesikuntamajuri Matti Lappalainen laati vuonna 1969 laajan salaisen tutkimustyön puolustusvoimien johdon käyttöön ja käsitteli aseetonta vastarintaa sitten *Tiede ja ase* -julkaisussa (1970) laajassa erillisartikkelissa sekä sotilaallisen maanpuolustuksen vaihtoehtona että täydentäjänä. Lappalainen toteaa ”aseettoman vastarinnan yleisen päämäärän olevan sama kuin aseellisen puolustuksen [...] yleinen perusta on voimakkaasti moraaliseettinen [...] joka samaistuu itse asiassa kansan henkiseen puolustuskykyyn.”

Pajunen ja edelleen Lappalainen esittävät neljä keskeistä kysymystä:

- Riittäisikö ja missä olosuhteissa aseeton vastarinta tai siihen valmistautuminen ainoana puolustuskeinona turvaamaan kansallisen olemassaolomme ja suomalaisen näkemyksen mukaisen kehityksen?
- Mikä on aseettoman vastarinnan maahantunkeutumista ennalta ehkäisevä vaikutus? Kysymys on sotilaallisesti keskeinen, koska kaikki kirjallisuudessa käytetyt esimerkit ovat joko itsenäisyystaisteluita tai toimintaa maahan jo tunkeutunutta tahoja vastaan.
- Voidaanko aseettoman vastarinnan ja siihen turvautumisen julistamisen avulla täyttää Suomen kansainväliset turvallisuuspoliittiset sitoumukset? Tästä kysymyksestä muotoutui YYA- ja Ahvenanmaan sopimukseen liitettyä keskeinen päätöksenteon ja pelkkää aseetonta vastarintaa arvosteleva argumentti.
- Mikä on aseettoman vastarinnan merkitys aseellisen puolustuksen täydentäjänä?

11 Pajunen (1968) kuvaa julkisesti tapahtumia: ”Jo etukäteen oli selvää, ettei Dubcekilla ollut valinnan varaa [...] yksimielisyyttä kuvastava käyttäytyminen yllätti miehittäjän [...] johdi myönnytyksiin ainakin henkilöasioissa [...] maan armeijan osuus ei kuitenkaan ollut vähäinen [...] tehokkaasti organisoitu kommunikaatioverkosto ei olisi ollut mahdollinen ilman armeijaa [...] lisäksi koskemattomat asevoimat muodostivat taustatekijän [...] Varsovan liiton joukkoja jää pysyvästi Tšekkoslovakiaan Länsi-Saksan vastaiselle rajalle [...] NL ei enää uskonut, että Tšekkoslovakia täyttäisi tehtävänsä Varsovan liiton keskeisellä rintamaosalla (=sotilastyhjiö) [...] puolustamalla omaa aluettaan Suomi samalla automaattisesti turvaa Neuvostoliiton luoteisrajan [...] tehtävä on pantu paperille YYA-sopimuksessa”. Päätelyketju toistuu lopulta PPK I asiakirjassa.



Lappalainen (1970) asettaa aseettoman vastarinnan tavoitteiksi osoittaa maahantunkeutujalle sen toiminnan epäoikeutus ja epämieluisuus, säilyttää väestön yhteenkuuluvaisuuden tunne ja moraali ja osoittaa ulkopuolisille valtioille kansakunnan pyrkimys ja tahto säilyttää itsenäisyytensä. Päätelmä ”kylmään sotaan liittyvän kumouksellisen toiminnan ja peitetyn sodankäynnin hyökkäysmuotojen vastustaminen on aseettoman vastarinnan luonnollinen toimintakenttä, jolla joudutaan taistelemaan sekä vieraita soluttautujia että oman kansan keskuudessa esiintyviä kumouksellisia aineksia vastaan” vertautuu varsin hyvin nykyiseen ajatukseen hybridisodankäynnistä, toki kyberympäristöllä täydennettynä.

Ratkaisun laaja pohdinta tiivistyi ensimmäisessä parlamentaarisen puolustuskomitean mietinnössä (1971)¹². Mietintö linjaa, ettei aseeton puolustus yksin täytä Suomen turvallisuuspolitiikan vaatimuksia¹³, mutta sitä tulisi tutkia yhteen sovitettuna aseellisen puolustuksen kanssa, jonka ratkaisu oli jo linjattu¹⁴. Mietinnön liitteenä olevassa Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan toteuttamassa mielipidetiedustelussa väite ”Suomen on puolustauduttava vaikka tulos näyttäisi epävarmaltakin” vaihtoehtoista aseellisesti ja aseettomasti sekä-että sai 46 %, vain väkivallaton 22 % ja vain aseellinen 18 % kannatuksen (antauduttava 7 %, EOS 10 %). Asialla oli siis aikanaan laaja hyväksyntä. Samaan aikaan puolustusvoimissa otettiin käyttöön ensimmäinen alueellisen puolustuksen operaatiokäsä, jossa muun muassa laajamittainen koko maan kattavaan sissitoimintaan valmistautuminen oli merkittävässä roolissa.

Kapteeni Heikki Kausto laati aseellisen ja aseettoman vastarinnan yhteensovittamisesta sotakorkeakoulun diplomityön (1973)¹⁵. Majuri

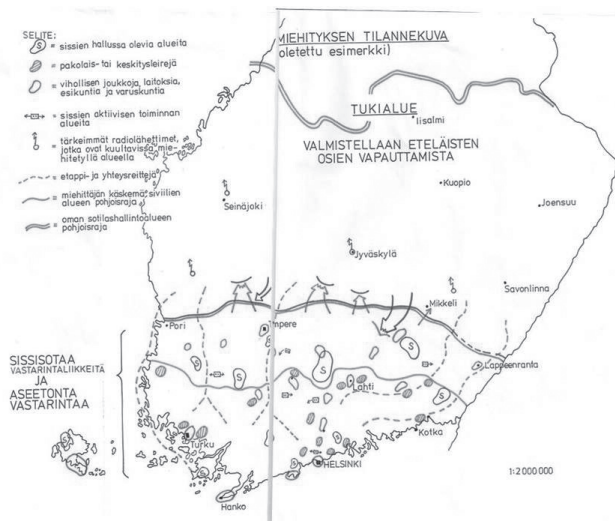
12 PPK I (1971) ei sinällään ole päätös, mutta sitä pidetään erittäin merkittävänä suosituksena.

13 Lipponen (2009) kuvaa muistelmissaan, kuinka ulkoministeri Väinö Leskinen esitti komitealle hänen eli sihteerinsä kautta, että Suomi kuitenkin ennalta ja julkisesti ilmoittaisi ryhtyvänsä vain aseettomaan vastarintaan, mikäli Neuvostoliitto hyökkäisi maahan. Ajatus perustui käytyjen sotien kokemuksiin. Asiaa ei kuitenkaan kirjattu.

14 Hägglund (1981) summaa: ”I PPK suositukset olivat melko ratkaisevia. Niiden myötä poistuivat vakavan keskustelun piiristä ajatukset puolustuksen rakentamisesta palkka-armeijan, miliisijärjestelmän, siviilivastarinnan tai sissisodan varaan.” Hägglund toimi itse PPK II sihteerinä, kun alueellinen puolustus rakennettiin.

15 Kauston (1973) työ on ollut alusta alkaen julkinen ja löytyy siten Kansallisarkistosta.

Antero Karvinen¹⁶ arvioi työtä näin: ”Ensimmäinen Sotakorkeakoulun diplomitoista, joka käsittelee aseetonta maanpuolustusta [...] aiheen virallista tutkimusta edustaa Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan mietintö aseettomasta vastarinnasta [...] tekijän ratkaistavaksi on jäänyt kysymys siitä, miten käytännössä aseettoman maanpuolustuksen menetelmät voidaan niveltää aseellisen puolustuksen tehtäväkenttään [...] tekijä on sijoittanut aseettoman vastarinnan menetelmiä eriasteisiin maanpuolustustilanteisiin ts. tarkastelemalla käytännössä, millaiset menetelmät voisivat tulla kyseeseen siirryttäessä rauhan ajasta sotaan.”



Kuva 1. Kauston näkemys aseellisen ja aseettoman vastarinnan taisteluku-
nasta¹⁷.

16 Haastattelin kenraalimajuri Karvista asiasta, ja hän edelleen piti työtä aiheeltaan ainutlaatuisena. Karvinen palveli useissa operatiivisissa tehtävissä tämän jälkeen, eikä hän muista asiasta laaditun suunnitelmaa. Työn toisena ohjaajana oli Matti Lappalainen, ja osa kommentteista tuli häneltä.

17 Perustuu Kauston (1973) diplomityöhön. Katso myös Manninen (2016), jossa Kauston skenaarioria käytetään asekatkennän käytöskenaarion pohjana. Sain toimia artikkelissa asiantuntijana.



Kauston käyttämä skenaario pysäyttää. Etelä-Suomi on ollut linjaa Pori–Tampere–Lappeenranta (ml.) vallattuna jo kuukausia, alueella on keskitysleirejä, osa alueesta on sissien hallussa sissisodan jatkuessa, ja väestö on ryhtynyt laajaan aseettomaan vastarintaan. Kausto käy työssään läpi organisoinnin, tarvittavat valmistelut, taistelun ja alueen takaisinsaannin aikaiset siviilivastarinnan toimet. Hän päätyy johtamisessa siihen, että jo tuolloin käyttöön otettu kokonaismaanpuolustuksen malli soveltuu myös aseettoman vastarinnan johtamismalliksi. Malliin kuuluivat sotilaallisen puolustuksen lisäksi myös taloudellinen puolustus eli huoltovarmuus, henkinen maanpuolustus ja väestönsuojelu. Saman johtopäätöksen teki Sadankomitea (Hedjörn ym. 1971)¹⁸.

Siviilipuolustuksella on usein sidos aseelliseen sissisodan tyyppiseen vastarintaan. Palokankaan (2014) mukaan 1960-luvulla oli jo päätetty, että suomalaisessa mallissa siviilejä ei käytetä tukeen¹⁹, mutta vuonna 1968 Lyly teki esityksen ”käyttää kaikkia keinoja – myös siviiliorganisaatioita – sotilaallisen toiminnan ja taistelujen tukemiseksi”. Tämä liittyyne osaltaan myös keskusteluun aseettomasta vastarinnasta. Myös Lappalainen (1970)²⁰ näkee aseettoman vastarinnan rinnakkaisena sissitoiminnalle. Palokangas sulkee asian väitöskirjassaan toteamalla, että siviilien yhdistäminen sota-toimiin on ”suomalaisen sotataidon näkökulmasta epäeettistä”. Sissisodan raakuutta ja hintaa käsiteltiin varsin paljon ja päätettiin, että sissitoiminta jatkokoon niin kauan kuin se säännöllisten joukkojen varastoin voidaan toteuttaa, mutta ilman siviilien tukea.

Neuvostoliitto peräntyi Tšekkoslovakiassa vähän vuonna 1968 palauttaen muun muassa syrjäyttämänsä Dubčekin hallituksen takaisin valtaan

18 Kirja Hedtjörn ym. (1971) on pääosin suomennos, mutta siviilivastarinnan johtamistapa on mukautettu Suomeen.

19 Maon luomassa sissisodankäynnin teoriassa siviilien tuella oli keskeinen rooli, joka näkyi muun muassa Vietnamin sodassa: ”siviilit ovat meri, jossa sissien kalat uivat”. Vastatoimet ja jopa raakuudet siviilejä vastaan aiheuttivat osaltaan sen, että Suomessa myös julkisesti tämä yhteys kiellettiin.

20 Lappalainen (1970) esittää, että ”onnistunut sotilaallisen vastarinnan murskaaminen samoin kuin siihen valmistautumattomuus jättävät aseettoman vastarinnan ja sissitoiminnan käytettävissä oleviksi vastarinnan muodoiksi. Kumpainenkin vastarinnan muoto voidaan loogisesti käsittää laajapohjaisesti organisoidun aseellisen vastarinnan edeltäjä- tai rinnakkaisvaiheeksi.” Ajatus hakee perustaa muun muassa Maon sissisodankäynnin vaiheistuksesta.

ja saaden näin aikaan innostusta aseettomaan vastarintaan muissa maissa. Kun hallitus seuraavana vuonna korvattiin Neuvostoliitolle myötämielisillä, maan tilanne heikkeni Neuvostoliiton otteen kiristyessä. Kun kapinaa tukenut Romania pakotettiin asevoimalla uhkaamalla perääntymään, keskustelu aseettomasta vaihtoehdosta laantui myös Suomessa.²¹

Lappalainen (1970)²² päätyy artikkelissaan kahtalaiseen tulokseen. Toisaalta hän toteaa, että ”tähänastiset käytännön kokemukset eivät tue käsitystä, että väkivallaton puolustus voisi menestyksellisesti korvata sotilaallisen puolustuksen joko käyttöön sovellettuna tai ennalta ehkäisevänä tekijänä [...] päämerkityksenä voidaan pitää itsenäisyyden säilyttämiseen pyrkivän kansakunnan henkisen kestäkyvyn säilyttämistä”, toisaalta ”väkivallaton vastarinta suomalaisen yhteiskunnan puolustuskeinona voidaan nähdä aseellisen vastarinnan täydentäjänä [...] myös ilmeinen välttämättömyys, johon on valmistauduttava ja jota saatetaan tarvita jo rauhan aikana.” Lappalainen päätyy siihen, että YYA-sopimuksen puolustusvelvoitetta, Suomen puolueettomuuden ajatusta ja edelleen YK:n antamaa oikeutta puolustaa maataan ei voida täyttää vain aseettomalla vastarinnalla. Artikkelista noin kymmenen sivua käsittelee siviilivastarinnan sovellettavuutta Suomessa.

Kokonaisuutena keskustelu aseettomasta vastarinnasta Suomen puolustusratkaisuna siis alkoi 1960-luvun puolivälissä ja kiihtyi Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen vuonna 1968 erityisesti Sadankomitean toimesta. Ensimmäinen parlamentaarinen puolustuskomitea antoi metodille arvon vuonna 1971 mutta päätyi liittämään sen aseellisen maanpuolustuksen rinnalle. Toimeenpanosuunnitelmaa ei kuitenkaan koskaan tehty, vaikka Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta jätti vuonna 1975 suosituksensa ja Heikki Kausto laati yhdistämismallin.

21 Haastattelu Markku Haranne. Haranne toimi Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan pääsihteerinä 1970- ja 1980-luvuilla. Johtopäätös on kuitenkin spekulointia, vaikka myös Joenniemi päätyy vastaavaan päätelmään: sotilaat olivat jo taipuneet myötämielisiksi aseettomalle vastarinnalle, mutta vasemmisto ja rauhanliike luopuivat ajatuksesta yhdistää siviili- ja sotilasvoimat. Liettua kuitenkin osoittaa, että yhdistäminen on myös poliittisesti mahdollista.

22 Lappalainen (1970) käsittelee useassa kohdassa aseetonta vastarintaa ainoana vaihtoehtona, jossa keskeisenä lähteenä hän käyttää Shellingiä (1967). Huomattavaa on, että Tšekkoslovakian kriisi tapahtui juuri kirjan julkaisemisen jälkeen.



LIETTUA 2015: SIVIILIVASTARINTA OSAKSI PUOLUSTUSDOKTRIINIA

Liettuan päätös jakaa alkuvuodesta 2015 jokaiseen kotiin ohjeet siviilivastarinnan toteuttamisesta maan joutuessa vallatuksi on vähintään heikko signaali tulevaisuudesta: siviilivastarinta on nyt osa Liettuan virallista kokonaispuolustusta.

Liettuan metsäveljet taistelivat toisen maailmansodan jälkeen Baltian maista pisimpään ja verisimmin. Vastaavasti Neuvostoliiton vastatoimet siviiliyhteiskuntaa kohtaan olivat kovimmat. Liettua on muista Baltian maista ja Suomesta poiketen entinen itsenäinen suurvalta, joka on itse vastannut alueestaan muutamaa katkosta lukuun ottamatta ainakin tuhat vuotta. Neuvostoliiton aikana maata ei juuri teollistettu, eikä siellä ollut kaivannaisia tai Riikan kaltaista tärkeää satamaa, joten neuvostoväestön osuus jäi pieneksi. Samaan aikaan, kun sekä virolaiset että latvialaiset olivat 1980-luvun lopulla vaarassa jäädä alueelleen vähemmistökansallisuudeksi, Liettuassa Venäjää puhuvia oli enimmilläänkin alle kymmenesosa.

Liettuassa on nykyisin 8100 hengen suuruinen maavoimaan ja kriisinhallintaan painottuva ammatti-armeija, jonka erityisosaaminen Naton kriisinhallinnassa on erikoisjoukkotoiminta. Ammattiarmeijaa tukee 4500-miehinen kaarti (KASP). Liettuan sotavoima on Baltian maista varsinkin suhteessa väkilukuun varsin heikko. Vuonna 2015 Liettua päätti palauttaa asevelvollisuuden ainakin viideksi vuodeksi ja ottaa 3500 koulutettavaa vuosittain ensimmäisten kutsuntojen tapahduttua syksyllä 2015. Samalla päätettiin nostaa asevoimien BKT-osuus 1,11 % tasolta 2,0 %:iin vuoteen 2020 mennessä.²³ Liettua siis on ryhtynyt merkittäviin sotilaallisiin kehittämistoimiin.

Liettuassa on erityisesti energiaturvallisuutta kehittävä Naton osaa-
miskeskus²⁴, ja maalla on sekä kokemusta että tuloksia siviilivastarinnasta.

23 Yleisesikuntaupseerikurssin 57 työryhmäraportti, joka vertaili Baltian maiden ratkaisuja. Liettuassa on asukkaita noin 3,3, Latviassa 2,3 ja Virossa 1,2 miljoonaa eli suhteena noin 3:2:1. Kriisiajan asevoiman määrät vastaavasti 8100, 12 600 ja 36 000 suhteina 1:1½:4 ja vastaavasti kaartien 4500, 8000 ja 12 500 suhteina 1:2:3. Vaikka kaikkia Baltian maita voi jopa syyttää vapaamarkustamisesta, eivätkä em. lukujen joukot ole yhtä hyvin varustettuja, voi todeta Liettuan olevan sotilaallisesti varsin heikko. Tehdyillä ratkaisuilla vuoteen 2020 mennessä luvut tasaantuvat.

24 NATO Energy Security Centre of Excellence, joka perustettiin heinäkuussa 2012.

Liettuan energiariippuvuus Venäjältä on suuri. Maahan onkin tehty suuri LNG-satama ja suunnitteilla on kaasuputki Puolaan.

Liettualla on hyvä itsetunto. Nykyisin Liettuassa on 6 %:n venäläisvähemmistö, joka sai heti maan itsenäistytessä kaikki kansalaisoikeudet passeineen. Liettualaisilla on luonteva suhde venäläiseen kulttuuriin ja kieleen. Etninen yhtenäisyys ja pitkä itsenäisyyden perinne luovat vahvan pohjan siviilivastarinnalle.

Tammikuussa 2015 Liettuan puolustusministeriö lähetti jokaiseen talouteen 98-sivuisen ohjeen kansalaisvastarinnasta tilanteessa, jossa maahan hyökätään ja se vallataan. Vuonna 2016 ohjeen toinen versio lyhennettiin ja yksinkertaistettiin kuvilla 56-sivuiseksi.²⁵ Ohje alkaa henkiselä valmistautumisella perheessä, kuvaa poikkeustilanteessa tarvittavat välineet ja ohjaa oman kodin muokkaamista suojarilaksi sekä ohjeistaa varoitusmerkit ja toiminnan evakuoitumistilanteessa. Sen jälkeen kuvataan CBRNE-uhat²⁶ ja kansalaisilta edellytetty käyttäytyminen. Puolivälissä esitetään toimet liikekannallepanossa ja sivulta 37 alkaen kuvataan toimenpiteitä sotatoimien kohteeksi joutuneella alueella alkaen tunnuksettomista sotilasjoukoista eli niin sanotuista vihreistä miehistä ja päättyen alueen sotilaalliseen valtaamiseen. Sen sijaan kybersuojautumiseen tai erikseen informaatioodankäyntiin ei oteta kantaa muutamaa yksittäistä ohjetta lukuun ottamatta, joten ohje ei kata kaikkia jo alussa luettelemiani hybridisodankäynnin osa-alueita.

Vaikka hyökkääjää ei ohjeessa nimetä, kansainväliset arvioijat otosikoivat ohjeesta kertovat artikkelinsa esimerkiksi ”How to Survive a

Keskusten perustaminen Baltiaan alkoi toukokuussa 2008 Viron kyberosaamiskeskuksesta ja jatkui syyskuussa 2014 strategisen kommunikaation keskuksen perustamisella Latviaan. Osaamiskeskuksia on yhteensä 24 kappaletta eri maissa, mutta kaikki Baltian maihin perustetut liittyvät hybridisodankäynnin viitekehukseen.

- 25 Ohjeet ovat ladattavissa myös Liettuan puolustusministeriön sivuilta, toinen lyhennetty versio myös englanniksi. Alkuperäisen ohjeen pituus osin johtuu siitä, että raportissa käydään läpi jo saavutetut onnistumiset. Kyse on kuitenkin laajasta esityksestä, voiman ja valmiuden näytöstä.
- 26 Yleisesti niin sanotuista joukkotuhoaseista käytetty lyhenne CBRNE tulee sanoista kemiallinen (*chemical*), biologinen (*biological*), säteilevä (*radiation*), ydinase (*nuclear*) ja räjähtävä (*explosive*), jolla poikkeuksena sotilasaseista tarkoitetaan erilaisia laajatuhoisia autopommeja tai yhdistettynä säteilevään niin sanottua liikaista pommia, joka levittää saasteet laajalti. Yleensä käsitteellä viitataan nykyisin terroristien toimiin.



Russian Invasion” tai ”Russian Invasion Survival Manual”.²⁷ Osassa artikkeleita²⁸ siviilivastarintaa pidetään erityisen hyvänä vastineena hybridisodankäynnille. Kun lännen sotilaallinen vaste Ukrainan tilanteeseen on ollut vaatimaton, siviilivastarintaa voi pitää vaihtoehtona: Merkittävä osa siviilivastarinnan keinovalikoimasta vahvistaa maan yhtenäisyyttä toimien vastatoimena jo paljon ennen maan alueellista miehittämistä, ja monet keinoista ovatkin nykymaailmassa maan henkisen ja kybertilan puolustamista.

Toomas Väli (2003) pohti pro gradussaan siviilivastarintaa osana Viron totaalisen puolustuksen ratkaisua. Hän esitteli joukon keinoja mutta totesi erityisesti Viron etnisen haasteen eli 26 % venäläisvähemmistön olevan ongelma ratkaisulle. Se, miten Viro tällä hetkellä suhtautuu siviilivastarintaan puolustusratkaisun osana, ei ole tiedossa. Virallista doktriinia asiasta ei kuitenkaan ole.

SIVIILIVASTARINTA VASTEENA HYBRIDISODANKÄYNNILLE

Hybridisodankäynnistä keskustellaan paljon. Teoreettinen linja väittelee siitä, onko kyse uudesta asiasta, jopa vallankumouksesta, vai uudesta tavasta käyttää vanhoja keinoja. Uhkalinja keskustelee siitä, onko vastapuolella ei-valtiollinen toimija kuten ISIS vai valtiollinen toimija, kuten Venäjä tai Kiina. Tämän artikkelin kannalta kumpikaan perustutkimuksellisista kiistoista ei ole oleellinen, koska käytän yhtä läntistä hybridisodankäynnin mallia vain näkökulmana.

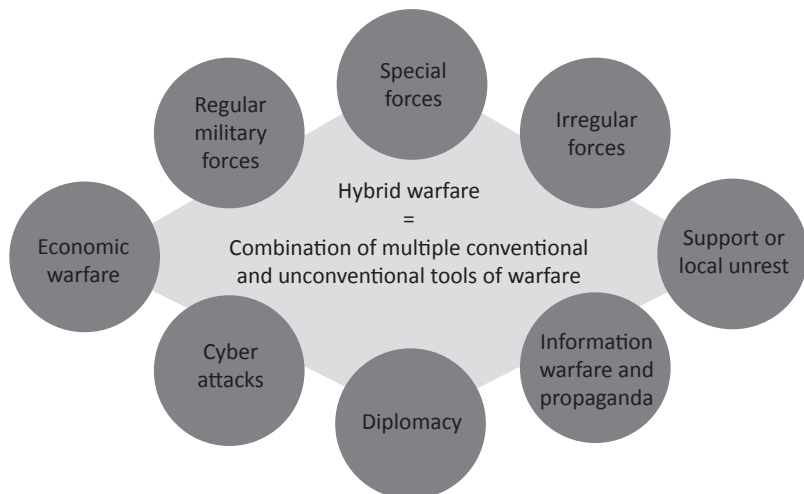
Hybridisodankäynti on hyökkäämistä vihollisen yhteiskunnan kimpuun pyrkien olemaan ylittämättä vihollisen sotilaallisen puolustuksen kynnystä²⁹. Merkittävä osa välineistä on salattuja, ja niillä vaikutetaan

27 Atlantic.com ja ZeroHedge.com verkkolehdet.

28 Ks. esimerkiksi John R. Haines (2015) ja Bartkowski (2015). Molemmissa rinnastetaan Liettuan ratkaisu nimenomaan hybridisodankäynnin vastatoimeksi.

29 Rajaus on omani, ja siitä on hyvinkin erilaisia tulkintoja, mikä kuvaa hyvin käsitteen epämääräisyyttä. Asia on kuitenkin sotilaallisesti varsin helppo ymmärtää: jos hyökkääjä käyttää kaikkia voimiaan kootusti ja häikäilemättömästi ”sotaan” mutta puolustaja vastaa hyökkäykseen hajanaisesti säilyttäen normaaliolojen rakenteensa, syntyy hyökkääjän eduksi valtioiden tasolla voimakas epäsymmetria. Juuri tätä epäsymmetriaa siviilivastarinta ja miehitystilanteessa myös kansalaisista lähtevä aseellinen

kohteen sisältä käsin pyrkien tavallaan valtaamaan maan mielipideilmasto, tietoverkot, talous ja energiahuolto sekä käyttämään erilaisia kansanryhmiä hyväksi. Vaikutukset pyritään salaamaan ja kiistämään. Hybridisodankäynti on menetelmällisesti osin paluuta kylmän sodan aikaiseen peitettyyn sodankäyntiin.



Source: MSC

Kuva 2. Naton vuonna 2015 esittämä hybridisodankäynnin malli, joka kuvaa samalla hybridisodankäynnin ”taistelukentät”.³⁰

Naton mallissa keskiössä on ilmiö eli hyökkääjän suunnitelmassa muodostama vaikuttamisen moniosainen kokonaisuus, hybridi. Suomalaisessa keskustelussa³¹ keskiöön on nostettu kokonaisturvallisuus. Keskeinen

sissisodankäynti vähentävät vastustaessaan hyökkääjän toimia. Yritän samalla sanoa, että omasta mielestäni perinteinen aseellinen hyökkäys ei enää kuulu hybridisodankäyntiin silloinkaan, kun sitä tuetaan erilaisin siviilikeinoin, koska tällöin hybridistä tulisi synonyymi koko sodankäynnille.

30 Mallia on avattu hyvin ja vertailtu venäläiseen ajatteluun tutkimuskatsauksessa Lalu & Puustola 2015.

31 Loogisin kokonaisuus aiheesta on Cederberg & Eronen 2015, joka kuvaa kokonaisuutena sekä hyökkäyksen että puolustuksen ja nostaa tapaustutkimuksena esiin suomalaisen kokonaisturvallisuusratkaisun puolustusrakenteena.



keskustelu koskee sitä, kuka johtaa kokonaisuutta: esimerkiksi Suomessa arkea ja kriisitoimintaa johtaa pitkälti hallitus, mutta sotaa sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa presidentti. Kyse on hankalasti (sisäisen) turvallisuuden ja ulkoisen puolustuksen rajapinnasta, jolla osaava hyökkääjä pelaa.

Asetan kuitenkin tässä artikkelissa kuvan keskelle yksilön ja tarkastelen, miten siviilivastarintaa tekevä aktiivinen toimija voisi hybridisodankäynnissä toimia.

Ilmeisin³² yksilön taistelulentä on informaatioidankäynti ja propaganda. Nykyajan media- ja somemaailmassa taistelu käydään kussakin maassa enemmän sisäisesti verrattuna toisen maailmansodan tai kylmän sodan taisteluun, jossa osapuolet olivat rintamalinjan erottamia. ISIS pohjaa sanomansa ääri-islamilaiseen tulkintaan tai Venäjä perinteisiin, osin ortodoksiin arvoihin, joilla on kasvava kaukupohja moniarvoisissa länsimaissa. Toisaalta juuri moniarvoisuuden ja yksilötason korkean koulutuksen pitäisi olla tärkein puolustus, josta vastuussa ovat nimenomaan yksilöt.

Informaatioidankäynnille lähin taistelulentä on maan sisäisen rauhattomuuden lietsominen ja vastustaminen. ISIS käyttää tähän syrjäytyneitä islaminuskoisia, Venäjä venäjänkielistä vähemmistöä. Hybridisodankäynnin mallin mukaan tähän sopii mikä tahansa vastakainasettelu ja on syytä esimerkkinä muistaa CIA:n tuki Italian ääriivasemistolle 1940-luvun lopulla tai tuki Osama Bin Ladenille Afganistanin sodassa Neuvostoliittoa vastaan – sodankäynnissä tuki voidaan kohdentaa sinne, missä se vaikuttaa eniten. Yhtenäisen kansakunnan, jonka ytimessä on moniarvoisuus ja monikulttuurisuus, pitäisi siis olla vahvin puolustus.

Sisäisestä rauhattomuudesta on lyhyt matka epäsäännöllisiin sotilasjoukkoihin, kuten avoimeen terrorismiin tai Georgian ja Ukrainan tyyppisiin aseellisiin tuettuihin kansannousuihin. Jo Mao Zedong totesi, että sissi on kala ja kansa on vesi, eikä kala ui kauan ilman vettä. Mikäli yksilöt päättävät laajasti toimia sotajoukkoja vastaan ja tukea oman maan laillisia viranomaisia, aseelliset operaatiot ovat lähes mahdottomia.

Kybertainelulentä nojaa merkittävin osin yksittäisiin ihmisiin, joiden

32 Vaikka Jantunen (2015) on alan johtavia suomalaistutkijoita, hän kuvaa kirjassaan paljolti henkilökohtaista taistelua, sotilaallisesti taistelutekniikkaa. Kirjan alaotsikko ”Iskut kohdistuvat kansalaisen tajuntaan” kuvaa hyvin kirjan näkökulman ollen siten merkityksellinen tämän artikkelin kansalaisnäkökulman kannalta.

kotikoneita käytetään bottiarmeijoiden osana tai jotka voivat aktiivisesti jopa osallistua Viron pronssisoturikiistan tavoin hyökkäystoimiin³³. Moni kriittinen infrastruktuuri on myös Suomessa kansalaisten verkon kautta ylläpitämä alkaen kyläkohtaisista vesilaitoksista, jotka muodostavat yhden kybersodankäynnin koneautomaation hyökkäysvektoreista. Kansalaiset myös toimivat työpaikoilla, ja tietojärjestelmät ovat erittäin haavoittuvia sallittujen käyttäjiensä toimille. Viranomainen ei pysty hallitsemaan miljardien nettiin kytkettyjen laitteiden kokonaisuutta, joka yhä useammin on myös hyökkäysväline.

Taloussodankäynnissä energia-ase ja siinä erityisesti tietoyhteiskunnan sähköriippuvuus on noussut vahvasti esiin.³⁴ Yksilöiden ja kotitalouksien tasolla vastetta erityisesti tähän uhkaan on alettu kutsua resilienssiksi³⁵, jonka ilmentymiä ovat muun muassa patteriradiot, kotivara³⁶, puuleivinuunit uusissakin taloissa, kaasugrillit ja yleinen osaaminen toimia ilman sähköä. Kansa, joka puolustaa itseään ja vertaisyhteisöjään, on vaikea lannistaa, ja sitä on valtiollisesti myös helpompi puolustaa.

Kun vertaa aseettoman vastarinnan ja edelleen valtion suunnitteleman siviilivastarinnan perustaa ja välineistöä, ne soveltuvat hyvin yhdeksi

33 Vuonna 2007 Virossa syntyi laajoja mellakoita vastalauseena venäläisvähemmistölle tärkeän ns. pronssisoturin patsaan siirtämiselle kaupungin keskustasta sotilashautausmaalle. Kiista aiheutti laajan verkkohyökkäyksen, johon osallistui suuri määrä venäläisiä kansalaisia kotikoneillaan ”aseistettuna” palvelunestohyökkäysvälineillä, joiden jakamista tuettiin muun muassa kansallismielisistä järjestöistä. Venäjän valtion rooli tässä on edelleen kiistanalainen, mutta tämän artikkelin kannalta tärkeintä on tavallisten kansalaisten ”aseeton” rooli heidän tukiessaan Virossa asuvia venäläisiä. Kansalaisvastarinta ei siis kyberissä rajoitu vain oman maan fyysisiin rajoihin.

34 Katso esimerkiksi Ilkka Remes: *Jäätyvä helveti* (2015) ilmiön vaikuttavana popularisointina ja vertaa sitä jo vuonna 2009 julkaistuun puolustusministeriön julkaisuun *Pitkä sähkökatko ja yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen* ja sen kansalaisversioon *Pahasti poikki* jo vuonna 2008. On erinomainen asia, että uhkakuvia tuodaan esiin myös fiktiossa herättämään keskustelua. MOT (2013) käsitteli vastaavaa asiaa ohjelmassaan ”Suomi polvilleen 15 minuutissa”.

35 Termiä käytetään koko yhteiskunnasta, mutta kun tarkastelee toimia, merkittävä osa niistä kohdistuu nimenomaan yksilöön. Katso esimerkiksi SITRA, *Uusi turvallisuus* (2014), jossa itse käänsin resilienssin termiksi joustokesto, joka vieläpä palauttaa yksilön vahvemmalle tasolle iskun jälkeen.

36 Termiä käyttävät muun muassa Suomen Pelastusalan keskusjärjestö SPEK (www.spek.fi) ja tähän viitaten Martat (www.martat.fi) sisältäen ”ruokaa ja muita päivittäin välttämättä tarvittavia tavaroita”.



vastineeksi hybridisodankäynnille. Bartkowski (2015) arvioi Liettuan ratkaisua näin: ”Liettualaiset päättelivät, että ei-väkivaltainen siviilivastarinta pystyisi vahvistamaan kansalaisten koheesiota, solidaarisuutta ja itseorganisoitumista aikaansaaden kestävä yhteiskunnan. Nämä ovat oleellisia välineitä, kun puolustetaan kahtiajakavassa hybridisodassa.”³⁷ (Oma suomennokseni.) Vaikka siviilivastarinnan riittävyys on rajallista kohdentuen enemmänkin hyökkäyksen vaikutuksista selviämiseen, vastarinta muuttaa sitä harjoittavan kansalaisen sodankäynnin objektista subjektiksi lujittaen puolustustahtoa.

Siviilivastarinnan erityinen vahvuus on, että aseeton vastarinta on edullista, sitä voidaan ja pitää toteuttaa pitkäkestoisesti, ja se voidaan linkittää lähes kaikkeen normaaliin toimintaan myös arjessa ja normaali-aikana. Jo Tšekkoslovakia osoitti, että vastarinnan valmius on erittäin korkea: sitä ei voi sotaliikkein yllättää, kuten sotilaallista vastarintaa, joka voidaan jopa tuhota yllätyshyökkäyksellä. Itse asiassa siviilivastarinta on jo nyt keskeinen osa henkistä kriisinsietoa, ja länsimaisessa demokratiassa merkittävä määrä hybridipuolustuksesta on siviilivastarintaa.

POHDINTA: TOIMISIKO KANSALAI SVASTARINTA SUOMESSA?

Liettuan ratkaisusta ei Suomessa juuri puhuttu, vaikka se uutisoitiin. Keskustelu siviilivastarinnasta vuoden 1968 tapaan ei meillä käynnistynyt.

Suomen itsenäisyys on varsin lyhyt, mutta raskaat sodat ja niiden jälkeinen taloudellinen selviytyminen hyvinvointivaltioksi ovat vahvistaneet kansallista itsetuntoamme. Suomi on etnisesti ja kulttuurisesti varsin yhtenäinen, kun muistaa, että nyt ristiriitoja herättävät asiat ovat maan selviytymiseen sodissa tai katkeraankin itsenäistymiseen verrattuna marginaalisia. Siviilivastarinnan teorian mukainen perusta on meillä kansakuntana ja valtiona olemassa.

Monta suomalaista ratkaisua alkaen kotivarasta, strategisesta viestinnästä, kyberpuolustuksen rakenteesta ja huoltovarmuudesta on Suomessa

37 Alkuteksti: ”Lithuanians recognized that non-violent civilian defence could turn a whole nation into a resistant society as it strengthens its cohesion, solidarity and self-organization – essential ingredients in a struggle against a polarizing hybrid war.”

jo nyt siviilivastarinnan rakenteiden mukaisia. Hybridisota käyttää yhdenaikaisesti sotilaallisten toimien kanssa paljon keinoja, joihin jo nyt vastattaisiin näin. Siviilivastarinta ei siis ole vain yksilöiden toimintaa, vaan jopa organisoitua joukkouttamista³⁸.

Tarkastelen siviilivastarinnan uskottavuutta ja pelotearvoa neliporaisesti³⁹:

- 1) Uskovatko yksittäiset toimijat? Siviilivastarintaan tarvitaan sitkeyttä jatkaa vangitsemisista, pelottelusta ja raskaistakin henkilökohtaisista menetyksistä ja kärsimyksistä huolimatta. Innoittaako yhteiskunnan ja valtion itsenäisyyden puolustaminen yksilökeskeisessä Suomessa tähän riittävän montaa ja riittävällä vahvuudella?
- 2) Uskooko kansa⁴⁰? Siviilivastarinnan on jatkettava, vaikka poliittinen johto vaihdettaisiin ja armeija olisi lyöty tai osoittautunut kyvyttömäksi puolustamaan kyseistä aluetta tai taistelulentää kyberin tapauksessa. Vahvistaisiko siviilivastarinta samalla sotilaallista maanpuolustustahtoa vai veisikö se siltä kannattajia osin 1970-luvun alun tapaan⁴¹?
- 3) Uskovatko potentiaaliset länsimaiset tukijat? Tätä voisi arvioida analysoimalla Liettuan ratkaisun saamaa vastaanottoa Naton piirissä, erityisesti muissa Baltian maissa ja Puolassa naapurimaana. Luoko sitkeä vastarinta mediamerkityksineen nyky maailmassa tilanteen, joka

38 Joukkoistamisella tarkoitan itseorganisoitumisesta alkavaa – osa kansalaisista ryhtyy vastarintaan ja jopa sisseiksi tai terroristeiksi miehitystilanteissa joka tapauksessa riippumatta hyökkääjästä, tämän todistaa sotien historia – ja järjestöjen tai jopa Liettuassa suunnitellun tyypisiin valtion crowdsourcing-toimiin saakka. Se, mikä kussakin maassa ja tilanteessa toimii, edellyttää tutkimista ja paljastuneen vasta käytännössä.

39 Olen käyttänyt samaa asteikkoa esitelmöidessäni sotilaallisesta pelotteesta, jossa olen vielä jakanut ensimmäisen tason ammattilaisten ja asevelvollisten osioihin; asteikko on tosin tieteellisesti julkaisematta ja teoretisoimatta. Lappalainen (1970) käyttää artikkelissaan samankaltaista kolmiportaista tarkastelua käsittelemättä kuitenkaan toteuttajien näkökulmaa. Huomautan, että nimenomaan kyvyttömyys toimia pelotteena oli keskeinen argumentti aseetonta vastarintaa vastaan 1970-luvun keskustelussa.

40 Kaikissa lähteissä, myös vasemmistolaisissa, onnistumisen ehdoksi on katsottu laaja kansallinen yhtenäisyys. Kansalla tarkoitan laajaa enemmistöä läpi yhteiskuntaluokkien ja puolueiden. Yhdistyisikö kansa uhan alla?

41 Kysymystä tarkasteltiin varovasti eri lähteissä sotilaiden toimesta, mutta tähän ei löydetty vastausta. Toisaalta henkisen valmiuden uskottiin kasvavan, mutta ehkä aseellisen kustannuksella. Nykyään tilanne on sikäli muuttunut, että 230 000:n asevoima on suhteellisesti noin neljännes 1970-luvun alun joukosta.



”pakottaa” samanmieliset tukemaan? Laajeneeko Liettuan esimerkki vai jääkö se kuriositeetiksi? Miten erityisesti Puola, muut Baltian maat, Slovakia ja Tsekki reagoivat?

- 4) Uskooko Venäjä⁴²? Muodostavatko lähihistorian esimerkit Neuvostoliiton ajalta ja edelleen nykyisiltä kriisialueilta perustan, joka on otettava huomioon, vai syökö ratkaisu uskottavuutta aseelliselta puolustukselta? ”Uskooko ISIS” ei liene kovin relevantti kysymys.

Kuka asiasta Suomessa vastaisi? Liettuassa ohjeen lähettäjä oli puolustusministeriö, ja esimerkiksi Ranskassa ISIS-vastasometus tai vastatrollaus on organisoitu asevoimiin. Sekä Sadankomitea että Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta päätyivät 1970-luvulla siihen, että kun kokonaismaanpuolustuksesta poistaa puolustusministeriön, loppu vastaa siviilivastarinnasta. Turvallisuuskomiteakontekstissa vastakkainasettelu ei ehkä ole yhtä suuri varsinkaan, jos asialle voitaisiin määrittää päävastuuviranomainen. Valtiollisesta strategisesta viestinnästä vastuussa on valtioneuvoston kanslia, mutta henkisestä kriisinkestokyvystä kokonaisvastuussa on opetus- ja kulttuuriministeriö.

Siviilivastarinnan edellyttämän yhtenäisyyden korostaminen nykyisessä moniarvoisessa yhteiskunnassa saa väärin viestittyinä Suomen Sisu-tyyppisen konnotaation⁴³. Onko nykyisessä Suomessa tällaisen esityksen ainoa mahdollinen tulkinta negatiivisena nähty nationalismi ja äärioikeistolaisuus? Sinällään tulkinta on kiinnostava, koska 1970-luvulla asian esittäjinä olivat pääosin äärivasemmistolaiset, joista osa näki taustalla kommunistisen vallankumouksen mahdollistamisen ja siviilivastarinnan tämän vallankumouksen tukena Maon oppien tavoin.

Onko toisaalta todella niin, ettei moniarvoisen demokratian puolustamista voi jättää yksilöiden päätöksen varaan, vaan puolustus on aina organisoitava valtion taholta jopa ammattimaisin toimin – eikö tämä ajatus ole paradoksi? Itselleni suomalainen asevelvollisuusarmeija edustaa

42 Aimo Pajusen sanoin (1968): ”on sopimusten arvo taas kerran tullut puntariin [...] YYA-sopimuksen arvo riippuu meistä itsestämme [...] puheet toivottomuudesta tai aseellisen voiman korvaamisesta passiivisella vastarinnalla kaivavat pohjaa sopimuksen alta.” Onko tilanne olennaisesti muuttunut?

43 Sain tällaisen kommentin yhteiskuntatieteellisen alan professorilta projisoidessani Liettuan ratkaisua Suomeen. Reaktio oli välitön, koska termit rinnastuvat nykykeskustelussa ei-toivottuihin asioihin.

luottamusta kansalaisten tahtoon tulla jopa ase-in puolustamaan maataan pienilukuisen ammattilaisjohdon alaisuuteen ja edelleen poliittisen johdon valvontaan, mistä on lyhyt matka luottaa jokaisen kansalaisen tahtoon puolustaa maataan kansalaisvastarinnan keinoin.

Olen nostanut asian esiin lukuisissa hybridisodankäyntiä käsittelevissä esitelmissäni. Reaktio on ollut lähinnä hiljaisuus. Olen pohtinut syitä tähän ja päätyneet kolmeen mahdolliseen selitykseen. Asia voi olla liian outo yksilökeskeisessä nykyajassa viittaamassa kansakuntaan, tai se voidaan tulkita vaatimukseksi laajasta yhtenäisyydestä muissakin kysymyksissä. Toisaalta suomalainen kokonaisturvallisuusmalli perustuu kussakin tilanteessa toimivaltaisen alan johtamiseen, joka myös asettaa omia vaateitaan kansalaisille – yhtenäiselle mallille ei siis löydy omistajaa. Kolmanneksi syy voi olla se, että esittäjä on väärä. Suomalainen asevelvollisuus kouluttaa kuitenkin joiltakin osin myös siviilivastarintaan kattaen myös aseellisen taistelukentän alaa pitkälti määrittävässä Naton mallissa. Mikä on sen merkitys siviilivastarinnalle, että ainakin kaksi miljoonaa suomalaista on koulutettu aseelliseen toimintaan asti? Jätän jatkokeskustelun sosiologeille.

LÄHTEET

- Bartkowski, Maciej (2015) *Countering hybrid war civil resistance as national defence strategy*, 12 May 2015 <https://www.opendemocracy.net/civilresistance/maciej-bartkowski/countering-hybrid-war-civil-resistance-as-national-defence-strategy> (Viitattu 24.6.2015.)
- Caplan, Bryan (1994) The Literature of Nonviolent Resistance and Civilian-Based Defense. *Humane Studies Review* 9(1), 1–7, 10–12.
- Cederberg, Aapo & Eronen, Pasi (2015) *How Can Societies be Defended against Hybrid Threats?* Geneva Centre for Security Policy, Strategic Security Analysis, September 2015 No. 9.
- Chenoveth, Erica & Stefan, Maria J. (2012) *Why Civil Resistance Works*. West Sussex: Columbia University Press.
- Durden, Tyler (2015) *“Russian Invasion Survival Manual” To Be Issued To Citizens In European Union* <http://www.zerohedge.com/news/2015-01-17/russian-invasion-survival-manual-be-issued-citizens-european-union> (Viitattu 24.6.2015.)
- Ensimmäisen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö PPK I 1971: A18.
- Haines, John R. (2015) *Lithuania Prepares for Hybrid War*. The Foreign Policy Research Institute. <http://www.fpri.org/article/2015/03/lithuania-prepares-for-hybrid-war/> (Viitattu 24.6.2015.)
- Hedjtjärn, Tryggve & Höglund, Bengt & Liedén, Lennart & Liedén, Åsne (1971) Suomenos Helsingin sadankomitean siviili-vastarintatyöryhmä. Suomen Sadankomitea-



- liitto, *Ydin* (numeron 8/1970 tilalle, lähetetty kaikille lehden tilaajille). Alkuteos *Fredspolitik / Civilmotstånd*. Stockholm: Bonniers 1969.
- Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta: Aseeton vastarinta, 85 s, Helsinki 1971 (Sotatieteen keskuskirjasto).
- Hägglund, Gustav (1981) Parlamentaariset puolustuskomiteat. *Tiede ja ase* vol 39, 120–151. <https://journal.fi/ta/article/view/47616> (Viitattu 10.8.2017.)
- Jantunen, Saara (2015) *Infosota*. Helsinki: Otava.
- Joenniemi, Pertti (1982) *Siviilivastarinta Suomen puolustuspolitiikassa – Arviointi käydystä keskustelusta*. Rauhan ja konfliktintutkimuslaitos nro 25. Tampere: Rauhan ja konfliktintutkimuslaitos.
- Kausto, Heikki (1973) Aseeton vastarinta, sotakorkeakoulun diplomityö MSL32 yleinen 1101 1973. Työ on Kansallisarkistossa.
- Kuncina, Andrius & Sindelar, Daisy (2015) The Atlantic: How to Survive a Russian Invasion <http://www.theatlantic.com/international/archive/2015/01/how-to-survive-a-russian-invasion/384692/> (Viitattu 24.6.2015.)
- Kylävaara, Keijo & Klenberg, Jan & Hirvonen, Markku (1975) *Aseeton vastarinta ja sen toteuttamisedellytykset Suomessa*. Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta.
- Lalu, Petteri & Puistola, Juha (2015) Hybridisodankäynnin käsitteestä, Puolustusvoimien tutkimuslaitos, tutkimuskatsaus 01 – 2015, 6.2.2015.
- Lappalainen, Matti (1970) Aseettomasta vastarinnasta. *Tiede ja ase* vol 28, 1970. Artikkelin löytyy Suomen sotatieteellisen seuran arkistosta sähköisenä (pdf).
- Liddell Hart, Basil (1941) *The Strategy of Indirect Approach*. <https://ia800300.us.archive.org/11/items/strategyofindire035126mbp/strategyofindire035126mbp.pdf> London: Faber & Faber.
- Liettuan kansalaisvarautumisen opas. <https://kam.lt/download/5070/katurimezino-tipraktiniaipatarimaien-el.pdf>. (Viitattu 26.9.2016.)
- Lipponen, Paavo (2009) *Muistelmät I*. Helsinki: WSOY.
- Maanpuolustuskorkeakoulu, Yleisesikuntaupseerikurssi 57 työryhmäraportti 15.8.2015. Raportti on osin julkaistu MPKK työpaperina.
- Manninen, Tuomas (2016) Entä jos sota olisi jatkunut, *Ilta-Sanomien*, Historia: Asekkätkijät, erikoisliite 28.1.2016. (Toimin artikkelin asiantuntijana.)
- MOT: Suomi polvilleen 15 minuutissa, 11.3.2013 <https://yle.fi/aihe/ohjelma/mot-suomi-polvilleen-15-minuutissa-1132013> (Viitattu 13.9.2017.)
- Naton energiaturvallisuuden osaamiskeskus Liettuassa (NATO Energy Security Centre of excellence) kotisivut <https://www.enseccoe.org>.
- Pajunen, Aimo (1968) Väkivallaton vastarinta ja Suomi. *Suomen Kuvalehti* SK52/1968.
- Palokangas, Marko (2014) *Räjähävää tyhjyyttä*. MPKK SHISTL väitöskirja, julkaisusarja 1 nro 17. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- PETiedos 22.8.1968 ja 2.9.1968 katsaukset Tšekkoslovakian tapahtumiin, Kekkonen arkisto. Julkinen.
- PETiedos tutkielma 12.3.1969 90/Tiedtsto/14 d sal ”Tšekkoslovakia v. 1968”.
- Puolustusministeriö, Pitkä sähkökatko ja yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen (2009) sekä Pahasti poikki (2008), www.defmin.fi/index.phtml?s=465.

- Remes, Ilkka (2015) *Jäätyvä helvetti*. Helsinki: WSOY.
- Sharp, Gene (1973) *The Politics of Nonviolent Action*. Boston: Porter Sargent.
- Shelling, Thomas C. (1967) Some questions on Civilian Defence. Teoksessa Adam Roberts (ed.) *The Strategy of Civilian Defence*. London: Faber & Faber.
- Sitra: Uusi turvallisuus. <http://uusiturvallisuus.sitra.fi> (Viitattu 13.9.2017.)
- Väli, Toomas (2003) Viron puolustuksen strateginen ratkaisu, Esiupseerikurssi 56 yhteydessä laadittu pro gradu. Rajattu käyttö.

Haastattelut

- Haranne, Markku 19.8.2015. Haranne toimi Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan pääsihteerinä 1970- ja 1980-luvuilla.
- Karvinen, Antero 7.10.2015 aiheena Heikki Kauston diplomityö ja sen taustatavoitteet.
- Kanninen, Ermei 10.9.2015 aiheena puolustusvoimien osallistuminen mahdolliseen siivillivastarinnan suunnitteluun. Kannisen mukaan suunnitelmaa ei koskaan laadittu.

Esitelmät

- SITRA Uusi turvallisuus kokoontuminen 19.8.2015 (1. esitelmä aiheesta)
- Alueellinen maanpuolustuksen erikoiskurssi (viranomaiset) 19.11.2015, Tampere
- Pirkanmaan aluetoimisto evp-upseerit 24.1.2016, Tampere
- Maanpuolustuskorkeakoulun neuvottelukunta 11.2.2016, Helsinki
- Ruotsin maanpuolustuskurssi 10.3.2016, suurlähetystö, Helsinki
- Alueellinen maanpuolustuskurssi 11.3.2016, Tampere
- Maanpuolustuskoulutus ry erityiskurssi opettajille 23.4.2016, Pirkkala
- Alueellinen maanpuolustuskurssi 13.5.2016, Ylihärnä
- Turvallisuuskahvila 6.9.2016 KAARTJR, Helsinki (ks. linkki Vaasan yliopisto)
- Maanpuolustuskurssit 218, 219, 220 ja 221 syyskuu 2016 – maaliskuu 2017, Helsinki
- Helsingin väestönsuojelun perinnepäivä 14.9.2016, Helsinki
- Maanpuolustuksen erikoiskurssi ”nuoret päättäjät” 20.10.2016, Helsinki
- Messukylän reserviläiset 15.11.2017, Tampere
- Kangasalan reservin upseerit 7.12.2016, Kangasala
- Sähköyhtiöiden verkostopäivät 9.2.2017, Tallinna
- Lukiolaisten maanpuolustuspäivä 9.3.2017, Tampere
- Pirkanmaan reserviläisjärjestöt 10.3.2017, Orivesi